

RUMANTSCH EMPRIMA LINGUA NAZIUNALA

1 Dotaziun da las lecziuns

	4 H	5 H	6 H
Rom da basa	3	3	3
Rom d'accent			
Rom complementar			
Ulteriur rom obligatori			
Ulteriur rom			

2 Indicaziuns didacticass

L'instrucziun da l'emprima lingua promova la facultà da sa situar linguisticamain sco individui en il mund professional e extraprofessiona. Ella sviluppa las facultads da tadlar, da leger, da chapir e da s'exprimer a bucca ed en scrit. Ella pussibiltescha la confruntaziun cun la lingua sco mez dal pensar, da la communicaziun e da l'art; instrucziun linguistica serva quattras a la furnaziun da la personalitad.

La scolaziun en rumantsch sco emprima lingua enritgescha e differenziescha tar la scolara e tar il scolar las facultads communicativas che las scolas preparatorias han sviluppa e tgira e promova il plaschair vi da l'expressiun linguistica.

Ella approfundescha l'enconuschientscha dal mund cultural e linguistic rumantsch e da sia evoluziun istorica e contribuescha uschia e tras excurs cumparativs era a sensibilisar la scolara ed il scolar per auters linguatgs ed autras culturas, cunzunt per la trilinguitad grischuna. L'experienscha dal bilinguissim po vegnir reflectada en sias difficultads ed era sco schanza e permetta da sviluppar ina flexibilitad linguistica. La scolaziun cumpiglia in dals idioms regiunals rumantschs e sviluppa ils meds necessaris per l'expressiun adattada a las diversas situaziuns da communicaziun. Daspera cultivescha ella la chapientscha da tshels idioms e dal rumantsch grischun.

L'entira instrucziun è basada sin il princip dad imprendere in maniera intradisciplinara.

L'instrucziun da rumantsch dess era sviluppar las varts imaginativas, affectivas e creativas e promover interess e disponibilitad per fenomens linguistics e culturals.

Finamiras directivas

Il scolar duess

Enconuscher reglas e normas da la lingua scritta e discurrenda

Enconuscher differents registers linguistics e models da communicaziun

Enconuscher las sortas da texts relevantas per la communicaziun a bucca ed en scrit

Enconuscher metodos d'analisa e da interpretaziun

Enconuscher l'istorgia ed il svilup da la lingua

Enconuscher l'istorgia da la litteratura orala e scritta

Enconuscher ovras litteraras exemplaricas e las savair situar en lur context istoric e cultural

Enconuscher pussaivladats da procurar per infurmaziun e savair elavurar tala

Savair s'exprimer correct e adequatamain a bucca ed en scrit
Savair reagir a differentas pretaisas da communicaziun

Savair applitgar strategias per chapir ed interpretar texts ed ils metter en lur context

Savair chapir, interpretar e valitar ovras litteraras

Savair sviluppar atgnas opiniuns

Savair reflectar emoziuns e basegns

Savair sviluppar ina identitad linguistica

Savair reagir a las pretaisas e schanzas da la bilinguitad

Savair chapir ed integrar autras furmas culturalas

Savair applitgar metodos per procurar per infurmaziun

Sviluppar in'atgna cumpetenzza linguistica

Sviluppar interess e plaschair envers lingua e litteratura

Sa confruntar cun la cultura rumantscha e las autras culturas

Sa confruntar cun la bilinguitad

S'interessar per giavischs ed emoziuns dad auters

Esser avert per opiniuns ed ideas dad auters

Savair manifestar agens interess en maniera engaschada ed adequata

Sa dar fadia da pensar in maniera logica, sistematica, critica e creativa

Savair duvrar la lingua sco mez d'analisa e per schliar conflicts

Las premissas per cuntanscher las finamiras da l'instrucziun da rumantsch èn stgarsas perquai che l'instrucziun en ils auters roms è bod exclusivamaing in tudestg. La finamira da basa è da furmar ina cumpetenzza linguistica rumantscha che permetta da la duvrar in tut las domenas da la vita professiunala e privata. Quai vegn realisà cun promover e sviluppar las capacitads da tadlar, leger, discurre e scrire. L'emprima lingua ha dad esser il lieu, inua che sentimaint, fantasia e umur pon sa manifestar e quattras contribuir a la furmaziun da la persunalitad.

L'andament dal program d'instrucziun dependa dals meds d'instrucziun tschernids e da l'impurtanza dada a las singulas parts dal program d'instrucziun.

Per cuntanscher las finamiras duai ins applitgar differentas metodos d'instrucziun (instrucziun frontala, lavur en gruppas, lavuratoris, projects ed instrucziun da bloc). Igl è necessari da respectar ina tscherta continuitad da las tecnicas da lavur.

Ils scolars e las scolaras imprendan a far adiever da las pussaivladats per ramassar ed elavurar infurmaziuns e san applitgar talas: Bibliotecas, bancas da datas, internet, dicziunaris da tut genres.

Els cugnuschan metodos da s'occupar cun litteratura primara e secundara e san far citaziuns correctamain.

Da racumandar èn progets da teater e visitas da teater, concurrenzias da scrire, visitas dad instituziuns culturalas e da lieus istorics per approfondir las lecturas fatgas en l'instrucziun.

Per garantir in bun contact direct cun las regions rumantschas san ins applitgar las metodos da project, excursiuns e champs da lavur.

Per savair promover l'identitad interrumscha vegn collavurà tranter ils differents idioms (lecziuns e projects cuminaivels).

L'instrucziun valitescha las enconuschientschas e las capacitads. Las tenutas vegnan resguardadas en l'instrucziun ed en il engaschamaint per la lavur da project interdisciplinara.

3 Finamiras globalas, materia d'instrucziun, interdisciplinaritad

3.1 Rom da basa rumantsch

Rom da basa 4. classa		
Finamiras globalas	Materia d'instrucziun	Interdisciplinaritad
<p>Ponderar davart la lingua Enconuscher e applitgar las reglas e normas linguisticas Sviluppar il stgazi da plects Savair duvrar la lingua en differentas situaziuns Tractar l'istorgia ed il svilup da la lingua Preschentar e discutir la situaziun actuala da linguatg e cultura cun exempels pratics</p>	<p>Approfundir la grammatica ed il stgazi da plects Exercizis da lingua, resumaziuns e concepts. Emprima introducziun en l'istorgia da la lingua. Preschentaziun e discussiun da la situaziun actuala da linguatg e cultura cun exempels pratics (p.ex. meds da massa, instituziuns, fatgs da linguatg, minoritads)</p>	<p>Pluridisciplinaritad: Collavuraziun cun il rom englais: Elavuraziun da structuras parallelas dal vocabulari (exercizis da cumparegliaziun e translaziuns dal ed en l'englais) Tudestg/auters linguatgs esters: coordinaziun da la terminologia grammaticala, differenzas e parallelas da structura</p> <p>Economia e dretg: Vocabulari specific</p>
<p>Savair la lingua Sa sensibilisar per discurrer, tadlar, leger e scriver Savair s'exprimer a bucca ed en scrit in maniera correcta ed adequata Chapir la lingua sco funtauna creativa e ludica da fantasia ed umur</p>	<p>Exercizis da pronunzia, exercizis d'ortografia Stgazi da plects (neologissemes) Exercizis da different gener (p.ex. recitar poesias, improvisar e dramatisar, giugar scenas da teater, resumar e raquintar, describer, argumentar) Exercizis, translaziuns, concepts e curts referats Introducziun en la lavur cun las ovras da standard: grammaticas, vocabularis</p>	<p>Tudestg, auters linguatgs neolatins</p>
<p>Savair tractar texts Leger e chapir differentas sorts da texts Leger e tractar parts da la litteratura orala e scritta Enconuscher las furmas litteraras da basa Leger e tractar texts d'auturas e d'auturs contemporans</p>	<p>Lectura da texts simpels e pli pretensius ord la vita da mintgadi Lectura da ditgas e paraulas Lectura da poesias e raquints adattads da la litteratura contemporanea Exercizis da teater (pitschnas scenas da teater, gieus auditivs)</p>	<p>Imprender a lavurar in maniera intradisciplinara cun tractar texts litterars tradiziunals e contemporans</p> <p>Tudestg: cumparegliaziun da texts (paraulas, fablas, ditgas)</p>

Rom da basa 5. classa		
Finamiras globalas	Materia d'instrucziun	Interdisciplinaritad
<p>Ponderar davart la lingua Enconuscher e applitgar las reglas e normas linguisticas Sviluppar il stgazi da plects Savair duvrar la lingua en differentas situaziuns Tractar l'istorgia ed il svilup da la lingua Preschentar e discutir la situaziun actuala da linguatg e cultura cun exempels pratics</p>	<p>Approfundir la grammatica ed il stgazi da plects Exercizis da lingua, resumaziuns e concepts. Emprima introducziun en l'istorgia da la lingua. Preschentaziun e discussiun da la situaziun actuala da linguatg e cultura cun exempels pratics (p.ex. meds da massa, instituziuns, fatgs da linguatg, minoritads)</p>	<p>Pluridisciplinaritad: Collavuraziun cun ils roms talian/franzos: Elavuraziun da structuradas parallels dal vocabulari (exercizis da cumpraregliaziun e translaziuns dal ed en il talian/franzos) Imprender a lavurar in maniera intradisciplinara cun tractar l'istorgia ad il svilup da la lingua</p>
<p>Savair la lingua Sa sensibilisar per discurren, tadlar, leger e scriver Savair s'exprimer a bucca ed en scrit in maniera correcta ed adequata Chapir la lingua sco funtauna creativa e ludica da fantasia ed umur</p>	<p>Exercizis da pronunzia, exercizis d'ortografia Stgazi da plects (neologissemms) Exercizis da different gener (p.ex. recitar poesias, improvisar e dramatisar, giugar scenas da teater, resumar e raquintar, descriver, argumentar) Exercizis, translaziuns, concepts e curts referats Introducziun en la lavur cun las ovradas da standard: grammaticas, vocabularis</p>	<p>Tudestg, auters linguatgs neolatinns</p>
<p>Savair tractar texts Leger e chapir differentas sorts da texts Leger e tractar parts da la litteratura orala e scritta Enconuscher las furmas litteraras da basa Leger e tractar texts d'auturas e d'auturs contemporans</p>	<p>Lectura da texts simpels e pli pretensius ord la vita da mintgadi Lectura da ditgas e paraulas Lectura da poesias e raquints adattads da la litteratura contemporana Exercizis da teater (pitschnas scenas da teater, gieus auditivs)</p>	<p>Tudestg: cumpraregliaziun da texts (paraulas, fablas, ditgas)</p>

Rom da basa 6. classa		
Finamiras globalas	Materia d'instrucziun	Interdisciplinaritad
<p>Ponderar davart la lingua Encunoscher e applitgar las reglas e normas linguisticas Sviluppar il stgazi da plects Savair duvrrar la lingua en differentas situaziuns Survista generala da l'istorgia da la lingua</p> <p>Preschentar e discutir la situaziun actuala da linguatg e cultura cun exempels pratics Cumparegliar cun ils ulteriurs idioms, cun il rumantsch grischun e cun auters linguatgs neolatins</p>	<p>Repetiziun ed approfondaziun dals differentes aspects linguistics Cumparegliaziun cun ils ulteriurs idioms rumantschs, cun il rumantsch grischun e cun auters linguatgs neolatins Confruntaziun cun texts nunlitterars da differentes champs specifics (terminologias spezialas) Lavur cun las ovras da standard: grammaticas, vobularis, Funtanas, DRG. Aspects e problems actuals da la bilinguitad e da l'identitad Sensibilisaziun per l'identitad rumantscha</p>	<p>Interdisciplinaritad: Participaziun dal rom rumantsch emprima lingua a la lavur da project interdisciplinara (LPID-IDPA)</p> <p>Pluridisciplinaritad: Economia e.u.v.: exercizis da terminologia en collavuraziun cun auters roms</p>
<p>Savair la lingua Sa sensibilisar per discurrer, tadlar, leger e scriver Savair s'exprimer a bucca ed en scrit in maniera correcta ed adequata Chapir la lingua sco funtauna creativa e ludica da fantasia ed umur</p>	<p>Stgazi da plects (neologissemes) Exercizis da different gener per imprender ad argumentar e colligiar patratgs (posiziuns, commentaris, discussiuns e referats) Differenziaziun da l'expressiun scritta Scriver creativ e giugs da lingua</p>	<p>Economia</p>
<p>Savair tractar texts Leger e chapir differentas sorts da texts Leger e tractar parts da la litteratura orala e scritta Encunoscher ovras litteraras da basa Preschentar e tractar l'istorgia da la litteratura orala e scritta</p>	<p>Lectura ed analisa da texts litterars exemplarics, da texts documentars e da commentars Referats e lavurs individualas pli grondas Lavur cun las istorgias da litteratura (Crestomazia, Bezzola, Funtaunas e.u.v.)</p>	<p>Imprender a lavurar in maniera intradisciplinara cun l'analisa da texts litterars e documentars e cun far referats e lavurs individualas pli grondas</p>